

Образованието

Образователното равнище и професионалната подготовка на българските граждани са един от най-важните критерии за тяхното използване в системата на отбраната и сигурността. Нивото на образование на една нация има решаващо значение и за нейното цялостно развитие и място е в съвременните международни процеси. В началото на XXI век образованието се превръща в критерий от първостепенна важност в световната икономическа битка (нови технологически производства, световен пазар и др.). Ето защо бъдещето на всяка страна, независимо от нейната степен на социално-икономическо развитие, се определя от способността е бързо да се ориентира и пълноценно да се включи в тези световни процеси. В голяма степен това ще зависи не само от икономическата мощ, но и от равнището на образование, професионалната мобилност и комуникативност на нейните граждани. От тези позиции може с основание да се твърди, че образованието през XXI век става един от главните приоритети на държавата.

Дълбоките промени, които се извършват сега в нашето общество, изискват и съответно развитие на училището (средно и висше). В дългосрочна и средносрочна перспектива българските граждани очакват образованието да бъде адекватно на социалните, културните и икономическите промени и изисквания. Образователната система трябва своевременно да предлага на всеки завършващ определена степен на образование най-добри възможности за професионална, социална и културна интеграция, т.е. при условията на пазарна икономика той да бъде конкурентноспособен.

През последните години в образователната сфера се очертават ясно две трайни и противоположни тенденции. От една страна, либерализацията в сферата на висшето образование, наличието на голям брой висши училища, платеният и силно разширен прием, а така също и ниските критерии за качество станаха причина за рязкото увеличаване броя на хората с висше образование. За отбелязване е, че все повече български граждани с чуждо етническо самосъзнание, най-често принадлежащи към икономическите и политическите елити на ромската и турската етническа група, придобиват високо образование в престижни западни и наши висши учебни заведения. Само за учебната 2000/2001 г. броят на записалите се във висшите учебни заведения е нараснал с 58 527 души в сравнение с учебната 1900/1991 г.

Другата определяща тенденция показва все по-нарастващия брой на децата и

младежите, които никога не са посещавали или са отпаднали от училище още в първите ученически години. В сравнение с 1990 г. броят на учениците, записани в началния курс на училищата през 2000 г., е нараснал с 32 679 души. В същото време броят на завършилите основно образование намалява с 267 366 души, а броят на завършилите средно образование намалява с 62 405 души. Зад тези тревожни цифри се крие преди всичко общото намаляване на младите хора в страната, но не може да не се види, че основната причина за тази катастрофална картина е тежкото икономическо състояние в страната и особено сред най-бедните измежду българите и хората от малцинствата. Непрекъснато нараства броят на децата и младежите от малцинствата, които остават неграмотни или полуграмотни. Особено тревожно е положението сред младото поколение от ромската и турската етническа група. Прави впечатление, че нараства броят и на българчетата, чиито семейства нямат материалната възможност да изпратят децата си на училище. Таблица 15 илюстрира образователното равнище на различните етнически общности съгласно преброяването от 1992 г.

Таблица 15

Образование

Българи

Турци

Роми

Висше/полувисше

20,2

2,0

0,9

Средно

54,0

24,6

7,8

Основно

22,6

55,0

46,2

Начално

3,0

16,0

36,7

Посочените цифри красноречиво илюстрират нелицеприятната картина сред най-бедната част от българските граждани, принадлежащи предимно към ромската общност. Според изследването от 1994 г. под заглавие „Циганите в преходния период“ 52,3 % от здравите ромски деца, подлежащи на задължително обучение, не са ходили на училище. По-нови изследвания от 2000 г. посочват, че в отделни по-бедни ромски квартали от училище са отпаднали близо 3/4 от ромските деца във възрастовата група от 7 до 16 години, а нивото на образование на „младите възрастни“ – от 18 до 25 години е по-ниско от това на техните родители.

Главно икономически са причините за неграмотността и сред част от децата сред турската и българомохамеданската група. Увеличава се делът на децата, отпадащи от обучение през първите години. Голяма е групата и на онези, които въобще не тръгват на училище. В България се наблюдава тенденция на завръщане на неграмотността, и то сред младите хора.

Таблица 16

Учащи и напуснали по степен на образование

1996/97

1997/ 98

1998/99

1999/2000

2000/2001

Учащи I–IV кл.

433 926

431 790

425 511

411 726

392 876

Напуснали I–IV кл.

13 234

13 623

11 683

11 534

9 546

Напуснали I–V кл.

3,0 %

3,2 %

2,7 %

2,8 %

2,4 %

Учащи V–VIII кл.

387 991

376 677

371 531

367 509

367 055

Напуснали V–VIII кл.

13 800

14 339

12335

12 386

9 782

Напуснали V–VIII кл.

3,6

3,8

3,3

3,5

27

Напуснали I–V кл.

6,6

7,0

6,0

6,3

Всички опити на държавната администрация да ангажира семействата с образованието на младите хора не дава нужните резултати, независимо че като цяло нараства процентът на децата, записани в началното училище. На места това се обяснява с факта, че техните родители нямат право да получават своите семейни надбавки и помощи, ако децата им не ходят на училище. Завършването на началния и основния курс на обучение остава проблематичен, защото много често след определена възраст децата спират да посещават учебните занятия. Трудно е да се отговори на въпроса, какво бъдеще очаква тези млади хора. Със сигурност обаче може да се твърди, че те имат много малки шансове за социална интеграция и пълноценна реализация като граждани на страната.

Данните в горната таблица свидетелстват за образователното равнище сред най-бедната част от българските граждани, принадлежащи предимно към ромската общност.

В интервю пред сп. „Ние“ председателката на Учителския синдикат Янка Такева споделя, че от 1990 до 2003 г. сред децата и учениците в задължителната за обучение възраст неграмотността се е увеличила от 1,7 до 7,2 %. Според нея общият брой на лицата в задължителната училищна възраст е около 1 000 100, но от тях около 380 000 не ходят на училище, а 28 000 изобщо не са стъпвали там. В същото време продължава процесът на закриването на училища в по-малките селища в цялата страна, защото не могат да се осигурят необходимия брой учащи се, за да бъде икономически ефективно съществуването им. Само за учебната 2002/2003 г. са съкратени около 2000 учители. Трудно е да си представим как едно семейство, което едвам осигурява средства за физическото си оцеляване, ще може да отдели пари за транспортните разходи и издръжката на учащи в друго селище деца. Този процес неминуемо ще помогне за задълбочаване на проблема с грамотността на децата и младежите по селата. Причините за това са, разбира се, в липсата на финансови възможности от страна на общините за подържането на училищата, там където броят на децата и младежите е силно ограничен.

Нарастването на броя на гражданите, които не са посещавали училище или не са завършили основно образование, се отразява изключително негативно както върху наборния състав на армията, така и върху състоянието на цялостната система за сигурност и отбрана на страната. Анализите от резултатите на наборните комисии за 2000 г. показват, че приблизително 30 % от всички наборници в страната са младежи без завършен VIII клас, а около 2 % от тях са напълно неграмотни. Съпоставката с предишните години свидетелства за трайното нарастване на тези цифри. Това важно обстоятелство, както и осъществяващата се реформа в армията, която налага редуцирането на наборния състав, са в основата на новите промени в Закона за отбраната и Въоръжените сили на Република България. Съгласно приетите изменения за попълване на въоръжените сили на страната с хора, отговарящи на съвременните потребности и на все по-усложняващата се бойна техника, е необходимо наборниците да имат поне основно образование. Това ще гарантира минимума от познания, задължителни за всеки български войник.